

הכרעה כמרכיב חיוני בתורת הביטחון הישראלית

תגובה למאמרו של אהרון יפה ב"מערכות" 350

סרן יאיר אלטמן

**זניחת האופציה של ניהול קרבות הכרעה
לטובת דוקטרינה של ניהול קרבות הגנה נייחים
עלולה להנחיל לישראל תבוסות קשות ובכל
מקרה היא לא תהיה זולה יותר בחיי אדם**

הדברים, בדרך שתיטיב ככל האפשר לשמור על כוחותיה, על מנת שתבטיח את עתידה, כשם שתבטיח את ההווה שלה. למבט ראשון נדמה אולי כי הגנה "טהורה" היא המתודה החסכונית ביותר, אולם מכאן משתמעת הגנה סטטית - וניסיון ההיסטוריה מזהיר אותנו, כי זאת עלולה להיות מתודה נוקשה ושבירה במידה מסוכנת מכדי שנסמוך עליה. חיסכון בכוח² והשפעה מתרה ומונעת משתלבים באופן הטוב ביותר באורח הפעולה ההגנתי-תוקפני, המתבסס על ניידות מעולה, והמקנה את היכולת למכת תגובה מהירה. הקיסרות הרומית-מזרחית שימשה דוגמא כיצד הותוותה ברוב שיקול אסטרטגיה "מאופקת"-פעילה ממין זה כבסיס למדיניות המלחמה שלה - עובדה המבארת במידה רבה את משך הקיום היחיד במינו של ממלכה זאת.³

ההכרעה שבתורת הביטחון היא אותה מכת תגובה מהירה שעליה מדבר לידל-הארט. דווקא מדינה בעלת אורך נשימה קצר ושרגישה לאבדותיה - כישראל - חייבת לשאוף להכרעה צבאית מהירה וזולה בעת מלחמה. הכרעה זו אינה מוכרחה להיות "התנגשות מצח בין כוחות", כדברי אהרון יפה. היא בהחלט יכולה להיות קרב הבקעה (דוגמת חציית התעלה בתפר שבין הארמיות המצריות ב-1973), איגוף (דוגמת מתקפת הגרמנים דרך הארדנים ב-1940), כיתור (דוגמת קרב קאנה ב-216 לפני הספירה), לוחמה פסיכולוגית (דוגמת הגנתו המוצלחת של בליסריוס במזרח ב-540) או שילוב שלהם. קרב כזה עשוי להיות זול להפליא מבחינת אבדותיו ומהיר מאוד. מסיבה זו אימצו ראשי מערכת הביטחון למן ימיה הראשונים של המדינה - ואפילו עוד לפני כן - את עקרון ההכרעה. אין זאת אומרת שהם היו חסידי התנגשויות מצח. ההפך הוא הנכון: הם גרסו שאת ההכרעה יש להשיג באמצעות אסטרטגיית הגישה העקיפה שלה

במאמרו טוען אהרון יפה שקרב הכרעה, "שעיקרו התנגשות מצח בין כוחות משוריינים", הינו מרכיב חיוני בתורת הביטחון הישראלית. לטענתו, מכיוון "שהמאמץ להשיג הכרעה הוא יקר במונחים של חיי אדם ושל שחיקת ציוד", הרי שעל מדינה קטנה ומעוטת משאבים כישראל להוציא את עקרון ההכרעה מתורת הביטחון שלה ולהכניס במקומו את עקרון שימור הכוח.

לעניות דעתי, לא ירד המחבר לסוף הכוונה של עקרון ההכרעה בתורת הביטחון.

ביסוד תורת הביטחון הלאומי של מדינת ישראל עומדת התפיסה ההגנתית - או ליתר דיוק, ההישרדותית. על מנת להתמודד עם העוינות המתמשכת ועם יתרונם הכמותי המובהק של שכניה ועקב רגישותה הגבוהה לאבדות התגבשה בישראל במשך הזמן תורת ביטחון בלתי רשמית, המתבססת על התפיסה המשולשת של הרתעה, התרעה והכרעה.¹ לפי תורה זו, רק אם ההרתעה נכשלת, ועל ישראל נכפית פעולה צבאית, שואף צה"ל להשיג הכרעה אופרטיבית בשדה הקרב.

לידל-הארט הטיף לתורת ביטחון מעין זו, כפי שניתן ללמוד מהפיסקה הבאה, שממנה ציטט אהרון יפה משפט בודד שהוצא מהקשרו.

אם נשקול נתונים אלה של הבעיה, נראה כי המשימה העומדת לפני מדינה מאופקת היא למצוא את טיפוס האסטרטגיה המתאים להשגת מטרתה, שהינה מוגבלת יותר מטבע

2 ו-3 המצריות. התקפה זו הצליחה, ותוך כשבוע הושג כיתור מלא של ארמייה 3.

אומנם לחצים מדיניים מנעו מצה"ל לקצור את פירות הכיתור, אך נשאר בתעובה כי הבקעה זאת הפכה את הקערה הצבאית על פיה באותה חזית. המסקנה מהבקעה זו איננה אפוא שהיא "השיגה הישגים חלקיים בלבד" כטענת המחבר, אלא שבלעדיה היה מצבנו הצבאי והמדיני גרוע בהרבה. ברור למדי שהתנאים שהשיגו הנושאים והנותנים הישראליים בקילומטר ה-101 היו גרועים פי כמה, אלמלא שלט צה"ל בכל מהלך המו"מ על ברז האספקה לארמייה המכותרת. המחבר טוען שדווקא אי הניצחון הישראלי במלחמה הוא שהוביל להסכם השלום עם מצרים, אך זו חוכמה קטנה מאוד לטעון כך כעבור יותר מ-20 שנים. אהרון יפה בוודאי אינו מציע שצה"ל יפסיד בכל מלחמותיו על מנת לבדוק את נכונות התיאוריה גם לגבי שאר מדינות ערב...

במלחמת ההתשה אכן ניהל צה"ל מערכת הגנה כפי שמציע המחבר. התוצאה הייתה אבדות רבות, מלחמה ממושכת, נזק מדיני רב ומתמשך ותועלת זניחה בקידום השלום עם מדינות ערב. מסקנות זהות ניתן להסיק מהאינתיפאדה ומהסכסוך המתמשך בדרום לבנון. ישנם שיטענו כי בשלושת המקרים האלה לא הייתה אלטרנטיבה אמיתית, אך לכל הפחות הוכיחו מערכות אלה את הבעייתיות המדינית והמבצעית הכרוכה בניהול מערכת הגנה מתמשכת.

המחבר טוען, שנגד מערכי ההגנה המבוצרים של הערבים תהיה ההבקעה יקרה מנשוא. טענה דומה הושמעה לכל אורך ההיסטוריה, ולאחרונה בקשר לקו מזיינו, למערכי המצרים בסיני (הן ב-56' והן ב-67') ואפילו בקשר לקו בר-לב. בכל המקרים הודגמה מחדש האיכולת שבטענה זו. צבא הלומד היטב את מערכי האויב, ובידו לתזמן את התקפתו, יכול להפתיע – ובאמצעות איגוף או הבקעה מול החוליה החלשה של יריב – לפרוץ מערכים אלה. ככל שיהיה המערך רווי (ולפיכך סטטי) יותר, תקטן גמישותו במתן מענה להבקעה, והתמוטטותו תהיה מהירה יותר.

הצלחת ההבקעה תלויה במידת ההפתעה שניתן להנחית על האויב – במיקום, בזמן ובאמצעים. אם מרווה האויב את מערכיו – אדרבא, יש לבחון כיצד לנצל רוויה זו כדי להתגבר על מערכיו. הוכחנו כבר בעבר שאנו מסוגלים לכך.⁷ המחבר

הטיפ לידל-הארט. צדקת הדרך הזו הוכחה בכל מלחמות ישראל.

בחודשיה הראשונים של מלחמת העצמאות נקט צה"ל אסטרטגיה פביאנית, דוגמת זו שלה מטיפ אהרון יפה – הגנה והתשה מקומיות תוך כדי הימנעות מקרב סדור. הניסיון הורה שעקב איבוד היוזמה קבעו הכוחות הערבים את האופן ואת המקום שבהם יפגעו ביהודים. במאוס 1948 כבר היה ברור ששיטת ההגנה הזאת, שהצליחה אך בקושי נגד הכוחות הערביים הבלתי סדירים, לא תצליח נגד הפלישה הצפויה של צבאות ערב במאי.⁴ לפיכך הוכנה אז ב"הגנה" תוכנית ד', אשר הכניסה לראשונה אלמנטים אופרטיביים התקפיים, בעוד שהאסטרטגיה נותרה הגנתית.⁵ הצלחת מבצעי "נחשון", "יפתח", "חמץ" ו"הראל" באפריל-מאי ביססה סופית גישה יוזמת-התקפית זו. מאז ועד סוף המלחמה היו כוחות צה"ל הצד היוזם (ועל פי רוב גם המנצח) במרבית הקרבות. למבצע "חורב" בדצמבר ניתן להתייחס כאל קרב הכרעה בחזית המצרית: באמצעות מסע מהיר, שאיגף את המערכים המצריים העיקריים, חדר כוח צה"ל לסיני והגיע עד אל-עריש, תוך שהוא מאיים לכתר את הכוחות המצריים ברצועת עזה. במבצע מהיר וזול, יחסית, הוצאה מצרים מהמלחמה.

במבצע "קדש" ולאחר מכן במלחמת ששת הימים הוכח שוב ושוב, כי כל עוד משתמשים בגישה עקיפה ולא מתקיפים בהתקפות מצח, ניתן להכריע קרבות במהירות על-ידי מיטוט מערכי האויב תוך חיסכון בחיי-אדם ובזמן. באותם מקרים שבהם חטא צה"ל לעיקרון זה הוא ספג אבדות כבדות, והתקדמותו התעכבה.⁶ דוגמא לכך ניתן למצוא בקרבות אוס-כתף/אבו-עגילה. מתחם הגנה מצרי זה הותקף חזיתית – ובלא הצלחה – ב-1956, עד שלבסוף אוגף ונכבש. ב-1967 הוא נכבש במהירות תוך ניצול מופתי של עקרון הגישה העקיפה.

במלחמת יום הכיפורים ביצע צה"ל שני ניסיונות התקפה בחזית המצרית. ב-6-8 באוקטובר בוצעו התקפות מצח חלשות ומדורגות על ראשי הגשר המצריים בגדה המזרחית. התקפות אלה לא רק שנכשלו תוך כדי גביית קורבנות רבים, אלא אף דילדלו את עתודות השריון המועטות של הפיקוד, ובכך איפשרו לצבא המצרי להרחיב ולבסס את אחיזתו בגדה המזרחית של התעלה. לעומתן כוונה ההבקעה ב-16-18 באוקטובר לתפר שבין ארמיות

הערות

1. אבי קובר, "תיאוריה, תורות ותכנון בבניין הכוח הצבאי", **איכות וכמות**, הוצאת **מערכות**, 1985, עמ' 89.
2. Economy of Force במקור האנגלי (Faber & Faber), לונדון, 1967, עמ' 368. לידל-הארט מתייחס רבות בספרו דווקא למונח זה ולא למונח Preservation of Force כטענת יפה.
3. באזיל לידל-הארט **אסטרטגיה של גישה עקיפה** הוצאת מערכות, 1980, עמ' 364.
4. אורי מילשטיין, "נטישת האסטרטגיה הפביאנית במלחמת העצמאות", **מערכות** 298, מארס-אפריל 1985, עמ' 30-24.
5. ראו למשל: נתנאל לורד, **קורות מלחמת העצמאות**, מסדה, 1958, עמ' 115-114.
6. אלישיב שמשי, **בכוח התחבולה**, הוצאת מערכות, 1995. דוגמאות מצויות בכל חציו השני של הספר.
7. לדוגמא, בתקיפת מערך הטק"א הסורי בלבנון ב-1982. אליעזר כהן וצבי לביא, **השמיים אינם הגבול**, הוצאת מעריב, 1990, עמ' 609-620.
8. ראו את המקור: שמואל גורדון, "איגוף אווירי ברמה האסטרטגית", **מערכות** 344-345, דצמבר 1995-ינואר 1996, עמ' 26-35.
9. ראו גם: יוסי פלד, "התפיסה המערכתית של ישראל - האומנם מתחייב שינוי?" **מערכות** 318, ינואר-פברואר 1990, עמ' 5.
10. עמנואל ולד, **קללת הכלים השבורים**, שוקן, 1987, עמ' 101.

עצמו מונה פתרונות אפשריים: איגוף אנכי או אופקי, נוסף על הבקעה (לא "מסורתית", כהדגשתו, אלא דווקא חדשנית ומיוחדת - כזו שתפתיע את האויב).⁸

לכל השאלות שלעיל נוספת התהייה המעשית: האם קרב הגנה סטטי עתיר חמ"מים ככל שיהיה יכול לבלום צבא פורץ במהירות ובעלות מינימלית? אינני משוכנע שכך הדבר.⁹ מכיוון שבמדינתנו הקטנה עלולה הבקעת החזית להיות הרת אסון, אסור לחזור על שגיאת קו בר-לב. עתה כבר לא עומדים לרשותנו מרחבי סיני להגנה.

ייתכן מאוד כי העדפתה ההיסטורית של תורת ההתקפה בצה"ל באה על חשבון הזנחתה של תורת ההגנה, כטענת עמנואל ולד.¹⁰ אולם מכאן ועד נטישה מוחלטת של תורת ההתקפה - אפילו אם רק ברמה האופרטיבית - הדרך עוד ארוכה ובלתי הכרחית.